

Europos Sąjungos ateities perspektyvos (2)

Vytautas SINICA
Politologas, Redkolegijos svečias

Gali atrodyti paradoksalu, bet didžiausias palaikymas ES projektui ir pačiai narystei yra Lenkijoje ir Vengrijoje. Čia ES atitinkamai remia 72 ir 61 proc. gyventojų. Lietuvoje įprasta apie lenkus ir vengrus, ypač jų valdžią, kalbėti kaip apie euroskeptikus. Tačiau skirtumas esminis - šiose šalyse politiniai lyderiai kalba apie ES reformas dėl ES išsaugojimo konstatuodami, jog nereformuojamai ES kyla reali grėsmė sugriūti dėl visuomenių nepalaikymo. Kartu su čekais ir slovakais šios šalys jau dabar imasi iniciatyvos ir formuluoja alternatyvios ES ateities vizijas.

Čia ir kyla didysis pasirinkimas, nuo kurio priklausys ES išlikimas. Iškart po „Brexit“ išryškėjo dvi galimybės - atsitraukimas atgal nuo politinio/ideologinio projekto iki grynai ekonominės sąjungos, kaip buvo iki 1993 metų, arba tolesnė integracija, siekiant sukurti Europos federaciją. Esamoje situacijoje ES pasilikti negali, nes ji nestabili. Viena vertus, visuomenės tapo per daug nepatenkintos integracija, kita vertus, integracijos lygis nėra pakankamas, kad būtų galima suvaldyti ir nuslopinti demokratinėmis priemonėmis reikiamą nepasitenkinimą. Europos lyderiai supranta, kad reikia gilinti integraciją arba grąžinti dalį galių valstybėms.

Didysis neaiškumas mums, viso to žiūrovams, tas, kad šiandien visiškai neaišku, kuris kelias bus pasirinktas. Iškart po „Brexit“ uždaram aptarimui susirinkusių šešių ES steigėjų vadovai pasiuntė prastą signalą, kad tariamasi tarsi dviem ratais - pirma tarp savų, tada su visais. Buvo pasirodę pranešimų, kad svarstoma staigi federalizacija. Tai kol kas nepasitvirtino. Kita vertus, iš pradžių taip pat tik „nutekėję“ pranešimai apie norą kurti ES kariuomenę buvo patvirtinti. ES kariuomenė itin problemiška ne tik dėl to, kad tai nacionalinio saugumo sritis, taigi kišimasis į valstybių suverenumą esmė. Tai ir dubliuotų NATO veiklą Europoje, ir tikrai nespręstų visuomenių nepasitenkinimo problemos. Ar ją galėtų išspręsti gilesnė integracija?

Bent viena, nors akademiškai skambanti, bet niekaip neapeinama, problema verčia labai abejoti gilesnės integracijos galimybe. Tai nuvalkiotas, bet taip ir neatsakytas europinio tapatumo klausimas. Kad galėtų veikti kaip valstybė, t.y. demokratiškai save valdyti ir sukurti bet kokią, kad ir minimalią, socialinę gerovės sistemą, ES turi su-

teikti savo piliečiams politinį tapatumą. Žmonės turi laikyti save europiečiais, ne ta išplaukusia ir egzotiška prasme, kaip mes dabar europiečiais laikome save. Kad ES galėtų būti valstybe JAV pavyzdžiu, europinis tapatumas turi eiti ne po, o vietoj nacionalinio ar bent lygiai greta jo.

Taip yra dėl dviejų priežasčių. Pirma, demokratija veikia tik esant tam tikram pažiūrų, kultūros, normų bendrumui. Demokratijos funkcija - taikus valdžios perdavimas ir sprendimų pripažinimas piliečių daugumos valia. Demokratijoje niekas neapsimeta, kad daugumos sprendimai yra objektyviai teisingi. Su jais tiesiog susitaikoma, nes, tiksliau, jeigu, jie atitinka daugumos piliečių valią. Tačiau daugumos valia visiškai neguodžia ir neramina, jeigu neįsivaizduojamas joks bendrumas su tais, kurie išrinko nepriimtinius atstovus ir palaiko mums nepatinkančius sprendimus. Jei jauni modernūs Vilniaus gyventojai neįsivaizduoja nieko bendra su skurstančiais provincijos gyventojais, būtų logiška, jog po „valstiečių“ išrinkimo daugelis būtų išėję į gatves ir sakytų, kad šitos

mažiau multikultūrinė visuomenė, tuo didesnis joje pritarimas bet kokiai (nesvarbu, liberaliai ar socialistinei) persikirstymo politikai - mokesčiams ir išmokoms. Savais, kad ir kaip žmonės suprastų tuos „savus“, yra ir labiau pasitikima, ir jaučiama daugiau solidarumo, kai reikia su jais dailintis. Europai, kaip politinei sąjungai, toks solidarumas būtinas, ir tai parodė Graikijos skolų krizė ir sprendimai, vertę visai to nenorėjusius ir mažiau uždribančius estus ir slovenus mokėti už nepateisinamas graikų skolas.

Taigi europinis tapatumas, kuris sukurtų solidarią europiečių tautą, yra būtinas. Bet kiekvienas kolektyvinis tapatumas pasižymi tuo, kad yra juo labiau susaistantis žmogų, kuo labiau apibrėžtas. Tą, beje, aiškiausiai analizavo būtent ES federacijos šalininkas Gerardas Delanty. Arba sukuriama aiškiai apibrėžta bendruomenė su ją vienijančiais ir giliai įsišaknijusiais kultūriniais bruožais, istorine savimone, bent kiek panašiomis vertybėmis ir t.t., arba siekiama į tą tapatybę įtraukti visus, niekam neuždarant durų. Tačiau antruoju atveju ta tapatybė būna išskydusi, miglota ir lojalumo

▶ ES elitas labiau norėtų tolesnės integracijos, tačiau nemato galimybių tą padaryti, supranta grėsmę ir rizikas

ralystėje, Prancūzijoje, kur biologinė kilmė nereikia nieko - kiekvienas yra priimamas į tautą ir gauna pilietybę. Tačiau labai dažnai pamirštama, kad tokios šalys yra asimiliacinės. Visą XX amžių prancūzai, amerikiečiai ir britai nepripažino jokių valstybinių tautinių mažumų mokyklų ir tautinių mažumų apskritai. Jeigu esi Prancūzijos pilietis, esi prancūzas, turi priimti prancūzišką istorijos versiją, išmokti prancūzišką kalbą. To požiūriu formaliai niekas nepakeitė, tačiau daugėjant migrantų faktiškai nesugebėta laikytis tokios politikos. Susiformavo multikultūralizmo problemos - policijai neįveikiamos zonos, šariato teisė, gaujos, milžiniškas migrantų nedarbas ir t.t. Prancūzija neįsivaizduoja kiekvieno savo piliečio paversti tikru prancūzu su prancūziška istorine sąmone ir kultūra. Priešingai, gėdijasi net apie tai kalbėti. Visa tai parodė, kad „pilietinis nacionalizmas“, kurį teoriškai

reformų planą į mažiau integruotą Europą. Pietų Europos valstybės, labiausiai vienijamos skolų ir nestabilių finansų, taip pat pradėjo rengti septynių valstybių formatus. Juose keliama išties pietietiški reikalavimai - ES politikoje taupymą keisti vartojimo skatinimu. Svarbiausios išlieka Prancūzija ir Vokietija. Abi suinteresuotos giliau integruota ES, nes ES - jų kaip didžiųjų šalių globalios raiškos platforma, leidžianti joms kalbėti Europos vardu. Prancūzija, kaip ir Pietų Europos šalys, suinteresuota tolesnėmis Vokietijos išlaidomis išlaikant ES ekonomiką. Bet Vokietijoje rimtai populiarėja nuotaikos, kad mokėti už ES stabilumą nebeapsimoka.

Tai labai svarbus aspektas. Jau kuris laikas ES vienybė faktiškai laikosi ant šalių donorų, o labiausiai ant Vokietijos, pinigų. Tai ypač matoma žiūrint į paramos ES geografiją. Milžinišką ES paramą gaunanti Vidurio Europos šalys, įstojušios po 2004 metų, yra nepalyginamai labiau eurooptimistinės. Tikėtina, kad tai tiesioginis ES paramos nuopelnas. Baltijos ir Višegrado šalys yra visų pirma ne pačios ES, o ES pinigų optimistės. Labai sunku patikrinti, kiek tas optimizmas tiesiogiai nulemtas ES paramos. Bet mes galbūt dar turime prabangą palaukti ir pasižiūrėti, kaip požiūris į ES keisis arba nesikeis po 2020 metų, kai ta parama drastiškai sumažės, apie tai perspėja ir Lietuvos į ES Audito Rūmus deleguotas Rimantas Šadžius.

Trumpai apibendrinant viską, kas pasakyta, galima išskirti, kad...

Pirma, ES tapo neprognozuojama ir nestabili, tą pripažįsta visi ES vadovai.

Antra, Europoje auga euroskepticizmas, kurį sukėlė perteklinė integracija ir paskatino euro ir migrantų krizės.

Trečia, nuo griūties tokioje situacijoje ES saugo nuosaiki proeuropietiška valdžia daugelyje valstybių.

Ketvirta, yra pagrindas įtarti, kad ne vienoje šalyje gali iškilti ir euroskeptiška valdžia, kuri galėtų paskatinti naujus „brexitus“.

Penkta, ES negali likti esamoje situacijoje, nes joje užprogramuotas nestabilumas. Būtina integracija gilyn prie federacijos arba atgal prie ekonominės sąjungos.

Šešta, federacijos perspektyvos labai abejotinos, nes tam būtina europinė tapatybė, kuriai sukurti nėra jokių priedaidų ir trukdo pati ES vyraujanti atvirumo visai žmonijai vizija.

Septinta, Vidurio Europa yra ES viltis, nes čia išlikęs tikėjimas ES ir formuojasi grupės, norinčios išsaugoti ES reformomis ekonominės sąjungos link.

Aštunta, nei dėl galimų išstojimų referendumų baigties, nei dėl to, kuris ES kelias bus pasirinktas, nieko tikslaus prognozuoti šiandien nėra įmanoma.

Alaino Bernacko kolizija

valdžios nepriima. Tačiau kol yra politinė bendruomenė, tol jos daugumos sprendimas yra sprendimas, su kuriuo sunkiau ar lengviau susitaikoma visi, o nesusitaikantieji lieka nesuprasti visuomenės. Ypač per migrantų krizę mes aiškiai matėme, kad su Briuselio sprendimais Europos šalių piliečiai (pabrėžtina, ne politikai) nei nori, nei gali taip lengvai susitaikyti.

Antra europinio tapatumo būtinybės priežastis ta, kad tik bendras kolektyvinis tapatumas leidžia bet kokią socialinę politiką ir santarvę visuomenėje. Pakenkamai daug tyrimų rodo, jog kuo mažiau multikultūrinė yra visuomenė, tuo didesnis joje socialinis kapitalas, t.y. pasitikėjimas kitais piliečiais, kurių asmeniškai nepažįstame. Tuo mažiau reikia valstybės kišimosi civilizuotiems žmonių santykiams ir viešajai tvarkai išsaugoti. Taip pat kuo

nesukuria. Europa po 1993 metų yra pasirinkusi antrąjį kelią. Kaip tiksliai rašo prancūzų filosofas Pjeras Mananas (Pierre Manent), „sukūrėme Europą vien tam, kad ją peržengtume. Juk tikrasis ES tikslas - visa žmonija“. Tai nereikia, kad norima priimti į ES nares Afrikos ir Azijos šalis. Tai reiškia, kad ES kuriama remiantis tokia universalija ir atvira tapatybe, kad iš esmės visi žmonės galėtų į ją įsiliesti ir su ja tapatintis. Tačiau niekur pasaulyje tokia tapatybė nesukūrė lojalumo, solidarumo ir stabilumo.

Europos tapatumas, jeigu būtų apibrėžtas, koks nėra, teoriškai galėtų remtis vadinamoju „pilietiniu nacionalizmu“. T.y. ne kilme ir etniškumu, kaip įprasta Vidurio Europoje, o bendra istorija, bendromis vertybėmis (jei jos nebūtų tokios visiškai universalios kaip laisvė ir demokratija), simboliais, „tėvų kūrėjų“ mitais. Tai sėkmingai veikia, tiksliau, veikė, JAV, Jungtinėje Ka-

galėtų taikyti Europa, puikiai veikia, kai gyventojai, nepriklausomai nuo kilmės, yra asimiliuojami, bet visiškai neveikia, kai yra nustojama tai daryti. Visiškai skirtingų žmonių tiesiog paskelbti pilietine bendruomene nėra įmanoma. Tuo metu akiivaizdu, kad ES niekada negalėtų asimiliuoti savo piliečių. Net nebūtų į ką, nes jokia tauta ir jokia kultūra nėra pagrindinė ir telkianti kitas. Federacinė Europa vien dėl šios priežasties negalėtų būti stabili ir veikianti iš principo.

ES elitas labiau norėtų tolesnės integracijos, tačiau nemato galimybių tą padaryti, supranta grėsmę ir rizikas. Taigi kol kas neaišku, koks kelias bus pasirinktas. O kol neaišku, prasidėjo savotiška regionalizacija. Jungtinė Karalystė po „Brexit“ pradėjo susitikimus su Šiaurės šalimis ir Lenkija. Jei tai ne blokas, tai Višegrado šalys tikrai yra blokas ir formuoja savo darbotvarkę, o Bratislavoje pradėjo formuluoti ir